

ו י צ א

מאחר דבין אברהם ובין יצחק נשבעו לאבימלך, ולא חששו לזה שנתעכבה כניסתם של בני לא"י ע"י השבועה, והם לא יצאו מהמקום בו גר אבימלך כדי שלא יצטרכו לישבע לו — למה דוקא יעקב הוא שיירא לישבע לאבימלך ולכרות ברית עמו, עד שבשביל כך יצא מבאר שבע — "מבארה של שבועה" זו?

וכן קשה לאידך גיסא: איך יתכן שאברהם ויצחק נשבעו לאבימלך מבלי לחשוש להעכבת כניסתם של בני לארץ?

ב. והביאור: מצינו דחלוקה דרגת מעלתם של אברהם ויצחק לדרגת מעלתו של יעקב אשר עפ"י יבואר ג"כ הפרש יסודי שבין עבודתם של אברהם ויצחק לזו של יעקב:

"אברהם — יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו", היינו שיש מעאל ועשו, אף שהיו בני אברהם ויצחק, בכ"ז "יצאו" משייכותם לאבֹה־

א. עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע וגו' איתא במדרש: "מבאר שבע — מבארה של שבועה, אמר (יעקב) שלא יעמוד עלי אבימלך ויאמר השבע לי כשם שנשבע לי זקנך, ונמצאתי משהא בשמחת בני ז' דורות" — שהיות ואברהם נשבע לאבימלך וע"י השבועה עכב את כניסתם של בני לא"י ז' דורות, כמבואר במדרש פ' וירא: [כי מאברהם עד כיבוש ארץ סיחון ועוג ע"י משה רבינו עברו ז' דורות], ויצחק גם הוא נשבע לאבימלך ועי"ז עכבם עוד דור אחד [כי מיצחק עד כיבוש הארץ ע"י יהושע עברו ג"כ ז' דורות, ונמצא שנתעכבה כניסתם בעוד דור אחד לאחריו הו' דורות מאברהם], לכן חשש יעקב שמא יצטרך גם הוא לישבע לאבימלך ועי"ז תתעכב כניסתם של בני לא"י ("ז' דורות", ז.א. עוד) דור נוסף.

וצריך להבין:

- (1) ב"ר פס"ח, ז.
- (2) שם פנ"ד, ז.

(3) כפי' הבי' במתנות כהונה שם פס"ח, דלפי' האי' (שיצחק לא עכבם כלל כי "לא נשבע מחדש רק אמר לו השבועה הקדומה שהיא בינותינו מאביך תהא בינותינו אל חפר אותה" ויעקב ה" מתירא שיעכבם עוד ז' דורות) קשה:

(א) למה לא ה" יכול גם יעקב לחדש את שבועת אברהם כפי שעשה יצחק? ובפרט לפי לשון המדרש: ויאמר (אבימלך) השבע לי כשם שנשבע לי זקנך.

(ב) במדרש בראשית זוטא שם הגירסא היא: "כשם שנשבע לי זקנך ואביך", מזה מוכח שגם יצחק עכבם עכ"פ דור אחד, ואבימלך רצה שיעקב יעשה ג"כ כפי שעשה יצחק.

(4) בפי"ת פי' שלא בשביל זה יצא, שהרי ה" מוכרח לצאת מפני עשו ובשביל מצות אביו ואמו, אלא שאגב זה הרויח עוד כי נמלט מבארה של שבועה. אבל ממה שבב"ר שם מביא פי' "מבארה של ברכות" בידו עם פי' זה, משמע שכמו שלפי הפי' "מבארה של ברכות" הרי בש"ביל זה יצא, כ"ה ג"כ לפי' "מבארה של שבועה", וכמו שמשמע במ"כ שם, וכפ"ש טוט לשון המדרש. ואי"ז סתירה למשמעות הכתובים שיצא מפני עשו וכו' כי אפ"ל שיצא מחמת כמה טעמים, וכא"ר מהם דיו. (5) ויק"ר פל"ו, ה. פסחים גו, א. ספרי רברים ו, ד. שם לב, ט.

היתה עבודתם זו בעניני רע וקליפה בדרך דחי' ושלילה — שלא ינגדו ויפריעו לעניני קדושה, אבל לא שהם עצמם ייהפכו לטוב וקדושה¹³. הרי תכליתה ומטרתה של התעסקותם ב־עניני רע ופעולתם בהם היתה באופן של שלילה: ביטול ההתנגדות ולא ברור מציאותם¹⁴; משא־כ ביעקב

(13) וע"ד מציאות הקליפות קודם חטא עה"ד שהיו בבחי' קליפה השומרת לפרי, לפי שהיו חוץ לגבול בי"ע דקדושה, אבל מ"מ היו מציאות של קליפה (ראה שלה"י, ב. אוה"ת וישלח ע' רנא, בראשית ע' 1162).

(14) ואף דאברהם מגייר (רש"י לך יב, ה — מב"ר שם. זח"א עט, ב. ובכ"מ). וברמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג, ויקרא שם בשם ה' אל עולם כו' עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם "העיקר הגדול הזה" — הרי לא ה' להם המשך וקיום ורק בני נעשו "בעולם אומה שהיא יודעת את ה'" (ע"ן רמב"ם שם), ובל' הרה"ח זכר הרה"א מהאמלי (חנה אריאל וירא לג, סע"א) וע"י עבודתו כו' של אאע"ה כו' להודיע לבנה"א מב"ג טבעו של הקב"ה בחי' אל עולם לפי שעה (כי לא נתקיימו בזאת האמונה והידיעה כ"א ביתו אחריו של אאע"ה). — ועייג"כ תוי"א לך יא, ד. תו"ח ואוה"ת שם (וצע"ק מתו"א ד"ה משה ידבר — הא' והב', תו"ח שם, ואכ"מ).

ולהעיר מלקו"ש ח"ה ע' 143 הערה *16, שמש"ש רש"י "אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים" י"ל דאין הכוונה לגירות ממש ושניוני המציאות שלהם — כ"א למה "שהכניסן תחת כנפי השכינה".

לכאורה אפשר לברר גם ע"פ הידוע אשר הגר יש בו ניצוץ של נשמה דקדושה גם קודם שנתגייר (ראה תשובות מהר"ם מרוטנבורג (הובא בספר תשובות בעלי תוס' מכת"י גזיראק תשי"ד — ע' רפז, סי"ט) בשם ר"י החסיד) — ועפ"י מובן דיוק לשון חז"ל בכ"מ "גר שנתגייר" ולא "גוי שנתגייר" וכיו"ב (חיד"א בס' מדבר קדמות מע' ג' אות ג') — וא"כ מה שאברהם

תיהם ונפרדו מהם¹⁵, כי הקדושה של אברהם ויצחק ועבודתם לא "הגיעו" לבניהם אלו ולא פעלו בהם שיהפכו לטוב¹⁶. אבל יעקב — מעלה שלו "מסתו שלמה"¹⁷, כי עבודתו פעלה בכל י"ב בניו שיהיו "שלמים" ושל־מים בשייכותם ליעקב ומדריגתו. ועם היות ש"האבות (כולם) הן הן המר־כבה"¹⁸, ונשמתו של כל אחד מהאבות היא מעולם האצילות¹⁹, יש חילוק ביניהם, וגם בנוגע לעבודתם בענינים של היפך הטוב והקדושה: יעקב עסק בעיקר בברור חיכוך הרע והיפוכו לטוב לתמיד, משא־כ אברהם ויצחק. ולכן אף שעשה ישמעאל תשובה²⁰ וי"א שכאשר וירץ עשו לקראתו (ד' יעקב) וישקוהו — נשקו בכל לבו²¹ — לא ה' לזה קיום.

ואעפ"י שאברהם ויצחק עסקו ב־עבודת הבירורים, וכמשארז"ל²² (ב' אברהם) עה"פ "ויקרא שם בשם ה' אל עולם²³": אל תקרא ויקרא אלא ויקרא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב כו'"; ועד"ז מבואר בנוגע לעבודתו של יצחק בחפירת בארות²⁴ — בכ"ז

- (6) ראה אוה"ת וירא צג, ב.
- (7) ראה לעיל ע' 85 ובהערה 41, שיש חילוק בענין זה בין ישמעאל ועשו.
- (8) ויק"ר שם. וראה בשאר המקומות שנשמנו לעיל הערה 5.
- (9) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. וראה תניא פכ"ג ופלי', ותו"א יתרו ד"ה להבין.
- (9*) אגה"ק סי' כה. תו"א שם.
- (10) פרש"י ח"ש כה, ט.
- (11) ראה פרש"י וישלח לג, ד.
- (11*) סוטה י, ב.
- (12) וירא כא, לג.
- (12*) ראה תו"א ותו"ח ר"פ תולדות לקו"ש ח"א ע' 29. ועוד.

וכמו שמצינו באברהם שנתיישב בתוך בני חת¹⁹, והם אף הכירוהו כ"נשיא אלקים" ו"בתוכנו"²⁰, ובכ"ז לא פעל זה בהם שהם עצמם ייהפכו לטוב, ונשארו בתוארם "בני חת"²¹ גם לאחר ההתיישבות ביניהם. וגם מה שנענו לבקשתו במכירת מערת המכפלה, ה"ז רק שלא הפריעו לו בביצוע עניניו הוא, אבל מהותם ש"להם לא נהפכה למציאות של קדושה"²². משא"כ בעבודתו של יעקב שתכ"ליתה לברר ולהפוך ולזכך גם את עניני העולם שמצד הקליפה וסט"א, היינו שבעבודתו נשללת גם עצם מציאותו של הרע — לכן היתה "מטתו שלימה".

ד. ועפ"ז יובן מה שאברהם ויצחק כתרו ברית עם אבימלך והשלימו עמו ע"י השבועה.

כי תכליתה של שבועה וכריתת ברית כזו ה"ה לפעול בכל תוקף על כל אחד מהצדדים שלא יתנגד לשני

19) ראה חיי שרה כג, ו ורש"י שם ד.
20) ח"ש שם. וראה ראב"ע שם: "בעבור כי אתה נביא".

21) ראה תולדות כז, מז.

22) ויל"פ עפ"ז מ"ש רש"י (ח"ש כד, ז) שמה שאמר אברהם לאליעזר "ואלקי הארץ" הוא לפי "שהרגלתיו בפי הבריות", שכוונתו, שאברהם הסביר לאליעזר שאף שהי' "יושב בקרבם" (של הכנעני), מ"מ השפעתו עליו היתה רק מה "שהרגלתיו בפי הבריות" אבל לא נשתנו בעצם מ" מהותם הקדום, ולכן "אל תיקח אשה לבני מבנות הכנעני" (ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 159 ואילך).

ויל"פ שפ"ז מובן מה שלא מצינו שאברהם השתדל לפעול על לוט שיהפך לטוב. ורק כשהפריע אותו בעבודתו — וכמו שאמר "אל נא תהי מריבה ביני וביניך וגו'" — בקש וגם פעל שעכ"פ "ויפרדו איש מעל אחיו".

וילך חרנה, חרון אף של מקום¹⁴ ב" עולם — ושם עבודתו ופעולתו פעולה חיובית — לבררם ולהפכם לקדושה.

וע"ד¹⁵ ההפרש שבין עבודת ה" צדיקים ועבודת בעלי תשובה: הצדיק אין לו שייכות לעניני רע, עד שגם מחשבה זרה, אשר לא להי', אינה נופלת במחשבתו; כמבואר בתניא ב" ארוכה¹⁶; משא"כ בעל תשובה ענינו להפוך גם את הרע לקדושה, ועד ש"זדונות נעשו לו כזכויות"¹⁷.

ג. ולהיות שבעבודת אברהם ו' יצחק לא נתבררה עדיין מציאותו של הרע (שבפלשתים וכו') ורק התנגדותו בטלה, הרי היתה גם האפ"ר שריות שעצם מציאותם והלא טוב של (בניהם אפילו) ישמעאל ועשו ישאר בתקפו ולא יתברר בעבודתם של אבותיהם (ואדרבה: "יצא ממנו" שיצאו משייכות כל שהי לעבודתם וקדושתם), אלא שהם גם לא התנגדו לעניני אבותיהם ולא הפריעו אותם בעבודתם¹⁸. עכ"פ, הרי מהות הקליפה עצמה, כאשר אין לה שייכות לקדושה ואינה מנגדת לה, לא נגעה בה עבודתם של אברהם ויצחק וא"כ אין מציאותה כשלעצמה מושללת מצד עבודתם זו.

מגירי וכו' אי"ז ענין בירור והיפוך הקלי לקדושה —

אבל אינו, דבכל אתהפכא כיו"ב — ה"ז פויית ובירור הניצוצ' וקדושה שבו.

14) רש"י ס"פ נח, וראה זח"ג קמז, א.

15) ראה תו"א ויצא כא, ג. תו"ח שם כו, ב. וראה לעיל ע' 83 ואילך בארוכה.

16) תניא פ"י ואילך.

17) יומא פו, ב.

18) ויל"פ שגם זה מרומז בל' "יצא ממנו" למעליותא — ע"ד הפי' (אוה"ת — נסמן לעיל הערה 6) יצא ונפרד מאברהם.

בעולם, לבררו ולהפכו לקדושה".

ה. ועפ"י יובן גם מה שאברהם ויצחק לא חששו לישבע לאבימלך, עם היות שע"י "משהא בשמחת בני": כי באמת לא השבועה עצמה (שהיא היא דרגת עבודתם) היא הסיבה לע"י כוב כניסתם של בני" לא"י, אלא שמצד עבודתם באופן של שבועה וכריתת-ברית עם אבימלך, נשארה עדיין מציאות הקליפה בתקפה וישותה — וכל זמן שהרע דהעולם הוא ב' מעמדו ואיתנו, הרי זה מניעה ועיכוב לביאתם של בני" לארץ".

ודוקא לאחר גלותו של יעקב ב' "חרון אף של מקום בעולם", ועבודתו בבירור עניני הקליפה והיפוכם ל' קדושה, יכולה להיות "שמחת בני" בגאולתם ובכניסתם של בני" לא"י.

ו. וכן הוא הענין גם בנוגע לגאולת לה העתידה, שתבוא דוקא ע"י אופן עבודתו של יעקב": שע"י עבודתו בנו המשך זמן הגלות בבירור וזיכוך "חרון אף של מקום בעולם" נזכה לבנין ביהמ"ק השלישי — "לא כאברהם שכתוב בו הר כ' ולא כיצחק שכתוב בו שדה כ' אלא כייעקב שקראו בית" — בבית משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ ויצא, י"ד כסלו, תשכ"ו)

ולא יתקוטט וילחום עמו — והיא הלא היתה כוונתם של אברהם ויצחק במה שנשבעו לאבימלך וכתרו עמו את הברית: שלא יתנגד להם ולא יפריעם בעבודתם; אבל, מאידך, אין ענינה של השבועה וכריתת הברית לפעול שינוי במהותו של אבימלך ול' הפכו למציאות של קדושה".

אמנם כל זה הוא אופן עבודתם של אברהם ויצחק, כנ"ל. משא"כ ביעקב, שלהיות שאופן עבודתו ה' בשלילת מציאות הקליפה, ע"י אתכפיא ואת' הפכא של הקליפה וסט"א, הרי לא ה' יכול לכרות ברית ולהשלים עם אבימלך כפי שנמצא בציורו הוא".

ובזה יבואר המשך הכתוב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" — לפי פ' המדרש ש"מבאר שבע" פירו' שו "מבארה של שבועה" — כי יציאתו מ"בארה של שבועה" ענינה מה שמצד עבודתו לא ה' יכול להש' לים עם מציאות הרע בעולם, כנ"ל, ולכן לא נשאר במקומו הוא, ב"ארץ אשר גו' עיני ה"א בה וגו' " — כ"א "וילך חרנה" "חרון אף של מקום"

(23) וכמוכן גם מזה שיצחק הוצרך לחדש את הכריתת-ברית, וכן יעקב חשש שיצטרך לעשות כן.

(24) ראה לקו"ש ח"ג ע' 794 ובהערה 28* שמה שיעקב כרת ברית עם לבן (ויצא לא, מד' ה' זה מלכתחילה באופן ש"אתה לא תעבור אלי וגו' לרעה — לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא" (ויצא שם נב. ב"ר הובא בפרש"י שם), וענין הפרקמטיא ומסחר הו"ע בירור הניצוצות ואתהפכא חשובא לנהורא (ראה תו"א ר"פ וישב). וראה לקו"ש ח"ה ע' 129 ואילך.

(25) ראה קיצורים והערות לס' התניא ע' נז.

(26) דברים יא, יב.

(27) ראה תו"א שם. תו"ת שם כה, א ואילך.

(28) וזהו גם דיוק הלשון "משהא ב' שמחת בני" ולא "דוחה" או "מעכב" וכיו"ב, כי ע"י השבועה לא דחו את ה' כניסה לארץ כ"א שלא היתה ראוי להיות עדיין.

(29) ראה תו"א ותו"ת שם.

(30) פסחים פח, א ובמהרש"א שם. וראה ד"ה איכה תשל"א ובהע' 5 שם.

ויצא ב

פשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו". היינו שצ"ל צורך ביישוב והיישוב צ"ל על אופניו (כנו וסדר התיישבותו) של המקרא.

ב. והנה יש מפרשים * דהטעם המפורש בקרא "כי ראה ה' בעיני גו" אינו מספיק, כי בזה מוסבר רק חלק משם ראובן, תיבת "ראו" שבו, אבל לא — "בן" שבו; וע"כ דרשו רבותינו עוד טעם, ש"אמרה ראו מה בין בני לבן חמי וכו'", שענינו מרומז בשם "ראובן" כולו.

אבל בפרש"י א"א לפרש כן, כי [נוסף לזה שאם זהו הכרחו של רש"י להביא טעם אחר על שם ראובן מהמפורש בקרא *], הו"ל לרש"י לפרשו *

- (5) ראה גם פרש"י בראשית שם, כב. ד. ה. ו. ג. וירא יט, טו. כ. טז.
(6) ראה רש"י משלי כה, יא.
(6*) חזא"ג מהרש"א ברכות שם. ובדבק טוב כתב שזהו טעמו של רש"י שהביא רבותינו פירשו.
(7) ואין להקשות דא"כ הטעם שבכתוב למה לה — כי כמה שמות מצינו שיש בהם ב' (ויותר) רמזים, וכמו "שמים" (דלקמן בפנים) ד"שא מים" מוכן מהכתוב והשאר — בדחז"ל.

ובפרט בנדו"ז — שהטעם שבכתוב הוא — גלוי לכל, אבל דרבותינו — גבואה.
(7*) וגם לפיזי "אכתי קשה להיטף על לישנא דקרא גופא דכתיב "כי אמרה כי ראה ה' בעיניי" כיון שאיזו עיקר בשם ראובן" (פניי בברכות שם).
(8) ואף שאין דרכו של רש"י להביא הקושיא המכריחה הפי' בהכתוב, אמנם בגי' דויד פרש"י מפרש היפך המפורש בהכתוב, ה"ל צריך רש"י לבאר.

א. בהפסוקי "ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני אישי" מעתיק רש"י "ותקרא שמו ראובן", ומפרש * : "רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור".

וצריך להבין :

(א) רש"י הודיע כלל יסודי בפירושו: "אני לא באתי לפרש אלא פשוטו של מקרא", היינו שכוונתו לפרש ולבאר (רק) דבר שאינו מובן ומוסבר כל צרכו בפשט הכתובים — ומה קשה כאן בפשט הכתוב שרש"י צריך לפרשו ?

(ב) יתירה מזו: רש"י מפרש שהטעם לקריאת שם ראובן הוא משום ש"אמרה ראו מה בין בני וכו'", היפך פשוטו של מקרא: "ותקרא שמו ראובן" — "כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני אישי" ?

ואף שפירושו זה של רש"י, בכללותו, מקורו בגמרא, הרי ידוע הכלל שנקט לו רש"י בפירושו (וחזור עליו כמה פעמים) * : "ואני לא באתי לפרש אלא

- (1) פרשתנו כט, לב.
(2) בדפוס ראשון ושני ליתא כל פרש"י זה, ובכתיב רש"י יש בפרש"י זה עוד פי' : "רא איש טוב תואר וחכם ה' ואמרה ראו בן שנתן לי הקב"ה וכו' בברייתא של ר' אליעזר" (כנראה הכוונה לפירא פל"ו), אבל בכל הדפוסים אינו.
(3) בראשית ג, ח. ועד"ז שם ג, כד. ונכ"מ.
(4) ברכות ו, ב. וראה לקמן סיג.